

GLOBAL ISISH MUAMMOSI VA OMILLARI.

Turdiyev Madiyor Najmiddinzoda

TerDu Tabiiy fanlar fakulteti geografiya ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

O'rozov Ro'zali Abduraim o'g'li

TerDu Tabiiy fanlar fakulteti geografiya ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

To'raqulova Madina Anvar qizi

TerDu Tabiiy fanlar fakulteti geografiya ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Salomova Nafisa Qahramon qizi

TerDu Tabiiy fanlar fakulteti geografiya ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Global ishish dunyo aholisi uchun eng kata xatarlardan biri hisoblanadi. Bu borada uning asosiy muammolari va omillari haqida batafsil ma'lumot berilgan*

Kalit so'zlar: *Global ishish, issiqxona gazlari, atmosfera, iqlim, harorat.*

Atmosferadagi turli xil gazlar, uglerod oksidi (CO), karbonat angidrid (CO₂), ozon (O₃), CFC (xloroflorokarbon), metan (CH₄), diazotoksid (N₂O) va boshqalardan iborat bo'lgan suv bug'i. Gazlar erga tushgan issiqlikning bir qismini quyosh nurlaridan ushlab turadi. Shunday qilib, u er barcha biotik turlar uchun qulay haroratda bo'lishini ta'minlaydi. Atmosferaning bu xususiyati issiqxona effekti deb nomlanadi. Issiqxona gazlarining haddan tashqari ko'p shakllanishi va to'planishi tufayli sanoat va texnologik o'zgarishlar, qazib olinadigan yoqilg'ilarni haddan tashqari iste'mol qilish, aholi sonining intensiv o'sishi, turmush darajasi va inson faoliyati, troposfera qatlami haroratining ko'tarilishiga olib keladi. Bunday vaziyat hayotga tahdid soladigan ko'plab muammolar uchun zamin yaratadi.

Global ishish bu erdagi haroratning sezilarli darajada ko'tarilishi natijasida o'rmon yong'inlari, cho'llanish, muzliklarning erishi, suvning ko'payishi, haddan tashqari yog'ingarchilik va toshqinning doimiy shakllanishi va haddan tashqari eroziya sabab bo'lgan ofatlar zanjiri. Global ishish natijasida tabiiy ofatlar iqlim tizimining o'zgarishiga olib keladi.

Global ishish bu issiqxona gazlari, birinchi navbatda karbonat angidrid va metan chiqindilarining atmosferada to'planib, quyosh issiqligini ushlab turganda erning haroratiga ta'sir ko'rsatadigan uzoq muddatli, kumülatif ta'siri. Ushbu mavzu allaqachon qizg'in munozaraga sabab bo'lgan. Ba'zi odamlar bu haqiqatan ham sodir bo'layaptimi, deb savol berishadi va agar shunday bo'lsa, insonning barcha harakatlari, tabiiy hodisalarni yoki ikkalasi hammi?

Biz global isish haqida gapirganda, bu yozda havо harorati o'tgan yildagiga nisbatan biroz yuqoriroq degani emas. Biz iqlim o'zgarishi, atrof-muhitimiz va atmosferamizda faqat bir fasl emas, balki uzoq vaqt, o'nlab yillar davomida ro'y beradigan o'zgarishlar haqida gapiramiz. Iqlim o'zgarishi sayyoramiz gidrologiyasi va biologiyasiga ta'sir qiladi - hamma narsa, shu jumladan shamol, yomg'ir va harorat bir-biri bilan bog'liq. Olimlarning ta'kidlashicha, Yerning iqlimi uzoq o'zgaruvchanlikka ega: muzlik davridagi eng past haroratdan juda yuqorigacha. Ushbu o'zgarishlar ba'zan bir necha o'n yilliklar davomida ro'y berdi va ba'zida minglab yillar davom etdi. Hozirgi iqlim o'zgarishidan biz nimani kutishimiz mumkin?

Bizning iqlim sharoitimizni o'rganayotgan olimlar atrofimizdagi o'zgarishlarni kuzatib, o'lchab turishadi. Masalan, tog 'muzliklari 150 yil oldingisidan ancha kichrayib ketdi va so'nggi 100 yil ichida o'rtacha dunyo harorati taxminan 0,8 darajaga ko'tarildi. Kompyuterni modellashtirish olimlarga hamma narsa bir xil sur'atda sodir bo'lganda nima sodir bo'lishini taxmin qilish imkonini beradi. 21-asrning oxiriga kelib o'rtacha harorat 1,1-6,4 darajaga ko'tarilishi mumkin.

Er haroratining ko'tarilishi Arktikaning Mayamidagi kabi iliq bo'lishini anglatmaydi, ammo bu dengiz sathining sezilarli darajada ko'tarilishini anglatadi. Haroratning ko'tarilishi suv sathining ko'tarilishi bilan qanday bog'liq? Yuqori haroratlarda muzliklar, dengiz muzlari va qutbiy muzlar eriy boshlaganligi, dengiz va okeanlardagi suv miqdorini ko'paytiradi.

Masalan, olimlar Grenlandiya muzliklaridan kelib chiqqan erigan suvlarning AQShga qanday ta'sir qilishini aniqlashga muvaffaq bo'lishdi: Kolorado daryosida suv miqdori bir necha bor oshdi. Olimlarning fikriga ko'ra, Grenlandiya va Antarktidadagi muz toklari erishi bilan 2100 yilga kelib dengiz sathi 21 metrga ko'tarilishi mumkin. Bu, o'z navbatida, Indoneziyaning ko'plab tropik orollari va past joylashgan joylarni suv bosishini anglatadi.

Havoda yuqori konsentratsiyadagi karbonat angidrid xavfi nimada va global isishga nima sabab bo'ladi? Bunday kelajak uzoq vaqtdan beri bashorat qilingan va endi 2100 yilda u qanday bo'ladi.

Iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish bo'yicha harakatlar bo'lmasa, bugungi kunga o'xshash iqtisodiy faoliyatning usullari va sur'atlari mavjud bo'lsa, biz tobora kamayib borayotgan va qimmatbaho qazilma yoqilg'idan foydalanishga asoslangan energiya talab qiladigan dunyoda yashaymiz. Insoniyat energiya xavfsizligida katta qiyinchiliklarga duch keladi. Tropikadagi o'rmon qoplamasi deyarli hamma joyda qishloq xo'jaligi va yaylovlar bilan almashtiriladi. 21-asrning oxiriga kelib, global harorat sanoat inqilobidan oldingi haroratga nisbatan $\approx 5^{\circ}\text{C}$ ga ko'tariladi.

Tabiiy sharoitlarning kontrasti keskin oshadi. Atmosferada karbonat anhidrid kontsentratsiyasi 900 ppm bo'lganida dunyo butunlay o'zgaradi. Tabiiy muhitning o'zgarishi ko'pincha inson faoliyatiga zarar etkazadi. Yangi sharoitga moslashish narxi iqlim o'zgarishini yumshatish xarajatlaridan ancha yuqori bo'ladi.

Ko'p odamlar allaqachon global isish bugungi kunning muhim masalalaridan biri ekanligini bilishadi. Ushbu jarayonni faollashtiradigan va tezlashtiradigan bunday omillar mavjudligini hisobga olish kerak. Avvalo, salbiy ta'sir atmosferaga karbonat anhidrid, azot, metan va boshqa zararli gazlar chiqarilishini ko'payishi bilan izohlanadi. Bu sanoat korxonalarini faoliyati, transport vositalarining ishlashi natijasida yuzaga keladi, ammo atrof-muhitga eng katta ta'sir ekologik halokatlar paytida yuz beradi: ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar, yong'inlar, portlashlar va gaz qochqinlari.

Iqlimshunoslarning global haroratning doimiy ravishda oshib borishi bo'yicha keng miqyosda birlashishi bir qator shtatlar, korporatsiyalar va shaxslarni global isishning oldini olishga yoki unga moslashishga harakat qildi. Ko'plab atrof-muhit tashkilotlari iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishni asosan iste'molchilar, balki shahar, viloyat va hukumat darajasida qo'llab-quvvatlamoqda. Ba'zilar, shuningdek, yoqilg'ining yonishi va CO₂ chiqindilarining to'g'ridan-to'g'ri bog'liqligini ta'kidlab, qazib olinadigan yoqilg'ining global ishlab chiqarilishini cheklashni yoqlamoqda.

Bugungi kunda Kioto protokoli (1997 yilda kelishilgan, 2005 yilda kuchga kirgan), BMTning iqlim o'zgarishi bo'yicha Doiraviy konventsiyasiga qo'shimcha, global isishga qarshi kurash bo'yicha asosiy global kelishuvdir. Protokol 160 dan ortiq davlatni o'z ichiga oladi va global issiqxona gazlari chiqindilarining 55 foizini qamrab oladi.

Evropa Ittifoqi CO₂ va boshqa issiqxona gazlarining emissiyasini 8 foizga, AQSh - 7 foizga, Yaponiyani - 6 foizga kamaytirishi kerak. Shunday qilib, asosiy maqsad - kelgusi 15 yil ichida issiqxona gazlari chiqindilarini 5 foizga kamaytirish - amalga oshiriladi. Ammo bu global isishni to'xtatmaydi, aksincha uning o'sishini biroz sekinlashtiradi. Va bu eng yaxshi. Shunday qilib, global isishning oldini olish bo'yicha jiddiy choralar ko'rilmaydi va ko'rilmaydi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Shuningdek, global isishning sekinlashishiga hissa qo'shadigan omillar, tabiiy hodisalar va inson faoliyati mavjud. Avvalo, okean oqimlari bunga hissa qo'shadi. Masalan, ko'rfaz oqimi sekinlashadi. Bundan tashqari, yaqinda Arktikada haroratning pasayishi kuzatildi. Turli xil konferentsiyalarda

global isish muammolari ko'tariladi va iqtisodiyotning turli tarmoqlarining harakatlarini muvofiqlashtiradigan dasturlar ishlab chiqiladi. Bu atmosferaga issiqxona gazlari va zararli birikmalarning chiqishini kamaytiradi. Natijada, issiqxona effekti pasayadi, ozon qatlami tiklanadi va global isish sekinlashadi.

Afsuski, mamlakatlarimiz va ularning hukumatlarining faqat kichik bir qismi bizning Yer yuzida vujudga kelgan haqiqiy, halokatli tahdidni tushunishadi. Energetika sohasida ishlaydigan va neft, gaz va ko'mirni sotishdan uzoqda bo'lgan transmilliy korporatsiyalar ularni qayta ishlash va yoqishni optimallashtirmoqchi emas. Bularning barchasi bizga kelajakka umid baxsh etmaydi. Inson - tabiat yaratilishining toji, uni buzuvchi bo'ladi, ammo bu qarama-qarshilikdagi oxirgi so'z onasi bilan qoladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.M.Mamajonov<Iqlim omillari> 1999
- 2.M.K.Abdullayev<Ekalogik muammolar>
- 3.www.medium.com